

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E BEYŞEHİR KAZASI'NDA NÜFUS

Barış TAŞ*
İlker YİĞİT**

ÖZET

Nüfus, coğrafya biliminin ele aldığı temel konularından birini oluşturur. Farklı bilim dalları tarafından ele alınan nüfus, özellikle planlama açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Günümüz dünyasında nüfusun niceliğinden çok niteliği önemlidir. Ancak bir ülkenin nüfus niceliği (sayısı) hala önemini korumaktadır. Nitekim nüfus artış hızı sıfır olan ya da eksilerde seyreden ülkeler, nüfusunun yaşlanması ve neslin yenilenememesi gibi endişelerle nüfus artışını destekleyici politikalar izlemektedir. Nüfus, gerek geçmişte gerekse günümüzde devletler için önemli bir vergi ve asker kaynağı durumundadır. Osmanlı İmparatorluğunda da nüfus, asker temini ve vergiler bakımından son derece önemli bir kaynak durumundaydı. Bu bağlamda nüfus, tarih ve coğrafya bilimlerinin ortak çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, XIX. yüzyılın ilk yarısından Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte, Beyşehir Kazasında meydana gelen demografik değişim (kaynakların elverdiği ölçüde) ortaya konulmuştur. Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet dönemine geçiş sürecinde Beyşehir kazasındaki nüfus değişimi ve gelişimi üzerinde savaşlar, göçler ve idari yapıdaki değişimler belirleyici olmuştur. Mevcut kaynaklar ışığında bu değişim coğrafi bakış açısıyla (doğal ortam-insan etkileşimi dikkate alınarak) değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Beyşehir kazasındaki nüfusun gelişimi üzerinde doğal ortam şartlarından çok idari-beşeri şartların etkisi daha fazla etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Tarihi Demografi, Tanzimat, Cumhuriyet, Göç.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

** Çankırı Karatekin Üniversitesi, Coğrafya Bölümü.

**POPULATION IN BEYSEHIR DISTRICT FROM
TANZIMAT TO REPUBLIC****ABSTRACT**

Population is one of the key issues on which the science of geography. Population taken up by the different branches of science has an important place, especially in terms of planning. The quality of population is more important than the quantity of population in today's world. However, the quantity of a country's population (number) still maintains its importance. Indeed, population growth rate of countries with zero or in negative level, follow supporting growth population policies concerning such as aging population and non renewed generation. Population is a source of major tax and soldiers for states both in the past and today. The population in the Ottoman Empire was an extremely important resource in terms of military supplies and tax. In this respect, population is a common work area for the sciences of history and geography. In this paper, demographic changes occurring in the district of Beysehir (to the extent allowed by the sources) have been put forward from the first half of the 19th century to the Republican period. During the transition period from the last period of the Ottoman Empire to the Republican period; wars, migrations, and changes in administrative structure has been decisive on the development and change of population in Beysehir District. This change in the light of existing sources with geographical perspective (taken into account the natural environment-human interactions) has been evaluated. In this regard, on the development of population in the district of Beysehir, the administrative-human conditions have been much more effective impact than the natural environmental conditions.

Keywords: Population, Historical Demography, Tanzimat, Republic, Migration.

GİRİŞ

Nüfus kelimesi; Arapça “nefs” kelimesinin çoğuludur, şahıs, kişi anlamına gelmektedir.¹ Coğrafya biliminde ise nüfus, belirli bir mekânda belirli bir zaman diliminde yaşayan insan sayısı olarak tanımlanabilir. Günümüzde insanoğlu geliştirdiği kültür ve teknoloji ile birlikte doğal ortama olan bağımlılığını azaltmıştır. Ancak yeryüzünde geri kalmış, hatta gelişmekte olan ülkeler (teknolojik ilerlemenin yavaş olduğu ülkelerde) doğal şartların etkisinden kurtulamamışlardır.²

Oldukça dinamik yapıya sahip olan nüfus, yatayda, dikeyde ve zamanda değişik dağılış özellikleri göstermektedir. Nüfusun yeryüzünün belirli alanlarında doğal faktörlere bağlı olarak arttığı, belirli alanlarda ise azaldığı görülmektedir.³ Nüfus bir yandan Dünya'daki sınırlı doğal kaynakları paylaşan, dolayısıyla bütün çevre sorunlarının temel kaynağı olurken diğer yandan da ülkeler için önemli bir güç kaynağı ve devamlılıklarını sağlamakta gerekli bir unsurdur.⁴

Bir ülke veya toplumun günümüz karakterini kavramak ve yaşadıkları problemler için doğru çözümler üretmek, ancak geçmişteki özelliklerini anlamak ve zaman içinde geçirdiği gelişim sürecini bilmekle mümkün olabilir. Bu bağlamda, ülkemiz nüfusunun toplumsal ve ekonomik sorunlarına doğru çözümler üretilmesi için nüfusun geçmişteki karakterini ortaya koymak zorunlu görünmektedir. Geniş bir saha için doğru sonuçlara ulaşmak ve ülke geneline hitap eden çözümler üretebilmek amacıyla, o bölge veya ülke nüfusunun kapsamlı bir şekilde araştırılması gereklidir.⁵

¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993, s. 1664.

² Barış Taş, Mustafa Yakar, “Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, C. 7, Sayı, 2, s. 145-161, Ekim, 2009, s. 146.

³ Barış Taş, **Sandıklı İlçesinde Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri**, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 35.

⁴ Servet Karabağ, ve Salih Şahin, **Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 2.

⁵ Osman Gümüşçü, **XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 144.

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler sayesinde insanlar doğal ortamı değiştirme gücüne ve imkânına sahip olsalar bile doğal ortamın kendine özgü savunma mekanizmaları bulunmaktadır. Bu bağlamda doğanın imkân tanıdığı, insan yaşamına elverişli doğal koşulların var olduğu yerlerde insanlar yerleşmekte ve o sahada bu istenilen koşullar devam ettiği müddetçe tercih edilen bir mekân olma özelliğini korumaktadır. Yerleşilen alanda uygun doğal koşullar eğer zaman içinde değişir ve uygunluğunu kaybederse ya da insanların ihtiyacına cevap veremeyecek olursa ilk önce bu alanlardan göçler meydana gelmekte, bazı durumlarda böyle alanlar terk edilebilmektedir. İnsanların ekonomik faaliyetlerini devam ettirilebildikleri alanlar sürekli bir nüfusa sahip olurken, ekonomik faaliyetlere uygunluğunu zaman içinde kaybeden yerlerde ise nüfus azalmakta ve sonuçta buralar terk edilmektedir.

İnsanlar çok uzun zamanlardan beri nüfus sayımı yapma girişimlerinde bulunmuşlarsa da, modern sayımlar oldukça yenidir. Eski nüfus sayımlarından çok azı günümüze aktarılmıştır. Özellikle aske-re alma, vergiler vb. korkularla doğmuş olan güvensizlik, genellikle krallar, hükümdarlar tarafından düzenlenen eski sayımların değerini azaltmıştır. Nüfus sayımlarının geçmişi MÖ 4000'lere kadar gittiği sanılmaktadır. Eski sayımlardan (örneğin eski Çin ve Babil'de yapılanlar) elde bir şey kalmamış gibidir. Yalnızca Ortadoğu'da elde edilen kil tabletler MÖ 2500 ile 1600 arasındaki dönemde Mezopotamya'daki şehir-devletler ya da küçük krallıklardan bazılarının ait bilgileri (tapınak personeli ile ilgili bilgiler) vermektedirler. Tapınak kayıtlarının tersine, nüfus sayımı tanımına çok daha uygun düşen ilk sayımın ise MÖ 2100 yılında Lagaş yakınında ki Umma'da yapıldığı anlaşılmaktadır.⁶

İlki MÖ 435 yılında yapıldığı ve sonra, savaş zamanları hariç, her beş yılda tekrarlandığı sanılan Roma sayımları hariç tutulursa, mo-

⁶ Ball, 1996. akt. Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, **Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan**, Çantay Kitabevi, İstanbul 2009, s. 214.

dern sayımlar, Fransız ve İngilizlerin sömürgelerinde yaptıkları sayımlarla başlamıştır. Kanada'da yapılan sayım yalnızca nüfusu saymak için yapılan belki de ilk sayımdı. İlk periyodik sayımlar ise, günümüzde nüfusla ilgili en doğru bilgilerin toplanmasında önde gelen İskandinav ülkelerinden İsveç'te 1748'de, Danimarka'da 1769'da yapılmaya başlanmıştır. ABD'de ilk sayım 1709'da yapılmış fakat 1789'da, Temsilciler Meclisi'ne seçilecek temsilci sayısını belirlemek üzere her on yılda bir sayım yapılması anayasaya bir madde olarak eklenmişti ki bu o zaman devrim niteliğinde bir fikir olarak görülmüştür.⁷

Büyük Britanya'da ilk sayım 1801'de yapılmış; fakat ulusal düzenli sayımlar 1871'de başlamıştır; Rusya'da ise 1897'de. On dokuzuncu yüzyıl içinde, düzensiz de olsa, dünya ülkelerinin çoğunda geniş kapsamlı sayımlar yapıldığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda da kısmi olarak 1831'de yapılmış;⁸ diğer nüfus belirleme girişimlerinde olduğu gibi, bu sayımda da asker olabilecek erkek nüfus önem taşımış ve kadınlar sayılmamıştı. Ancak, Türkiye'de düzenli modern sayımlara Cumhuriyetle birlikte, 1927'de başlanmıştır.⁹ Ancak Türkiye için Mufassal tahrir defterlerinin sağladığı bilgiler düşünüldüğünde bu tarihi çok daha öncelere götürmek gerekecektir.¹⁰

Cumhuriyet öncesinde yapılan 1831, 1844, 1874, sayımlarını¹¹ ve Osmanlı salnameleri'ndeki nüfus bilgilerini ise modern sayımlara hazırlık olarak kabul etmek mümkündür.¹² Çağdaş coğrafya çalışmalarında nüfus verileri, nüfus sayımı sonuçlarını gösteren istatistiklerden sağlanırken, bu çalışmada farklı olarak bu veriler, Temettüat defterlerinden, salnamelerden, "Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası

⁷ Tümertekin ve Özgüç, 2009, **a.g.e.**, s. 214-215.

⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, DİE Yayınları, 1997.

⁹ Tümertekin ve Özgüç, 2009, **a.g.e.**, s. 216.

¹⁰ Gümüşçü, 2001, **a.g.e.**, s. 145.

¹¹ Hayati Doğanay, vd. **Coğrafya'ya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya**, Aktif Yayınevi, Erzurum 2003, s.144.

¹² Gümüşçü, 2001, **a.g.e.**, s. 145.

Konya Vilayeti” isimli eserden (1935 yılı nüfus ise ilgili nüfus sayımından) elde edilmiştir.

Osmanlı devletinin, birbirinden farklı çok sayıda etnik ve dini unsuru uzun yıllar başarıyla bir arada tuttuğunu ve yönettiği bilinmektedir. Osmanlı yönetimi, daha kuruluşundan itibaren ülkenin gelir kaynaklarının tespiti ve kayıt altına alınmasına yönelik çalışmalara önem vermişti. Bu amaçla “tahrir” adı verilen sayımlar yapılmış, böylece demografik kayıtlar tutulmuştur. Günümüzde arşivler yardımıyla ulaşılabilen bu kayıtlar, Osmanlı Devleti’nin hakimiyeti altında tuttuğu halkın sayımına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Sayım ve kayıt işine Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren önem verdiği bilinmekle beraber ilk kayıt ve tahririn ne zaman yapıldığı tartışmalıdır. Bilinen ilk arazi tahrir defteri I. Murat devrine (1360-1389) ait olmakla birlikte, sayımın tarihini Orhan Bey zamanına kadar çıkartanlar da vardır.¹³

XIX. yüzyılda sınırları sürekli olarak değişen ve küçülen bir İmparatorluk söz konusudur. 17. ve 18 yüzyıl nüfusuna ait kesin bilgilerimiz olmamakla birlikte Anadolu’nun içine girdiği karışık dönemde hem kentsel hem de kırsal nüfusta bir azalma olduğu tahmin edilmektedir. 19. yüzyıl Anadolu’da nüfusunun arttığı bir dönemdir. Bu durumun ilk sebebi az da olsa nüfus artış hızının yükselmesi, ikinci neden ise, İmparatorluğun sürekli toprak kaybetmesine bağlı olarak, kaybettiği topraklardan göç almasıdır. 1856-1913 yılları arasında Rusya’dan 232.000 Kırımli, 755.000 Çerkez göçmen gelirken, 1877-1913 arasında Balkanlardan gelen göçmen sayısı ise 465.000’dir¹⁴

XIX. yüzyıl başlarında iki ayrı tür tahrir planlanmış ve her ikisi de uygulanmıştır. Bunlardan ilki nüfus tahrirleridir. 1830-1831 tarihinden itibaren başlanan bu tahrirlerde sadece erkek nüfus yazılmıştır.

¹³ Orhan Sakin, **Osmanlı’da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu**, Ekim Yay., İstanbul 2008, s. 211-212.

¹⁴ İlhan Tekeli, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kentsel Dönüşüm” **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, İçinde (878-890) İstanbul: İletişim Yayınları. 1994, s. 878.

Nüfus sayımlarına, mal-mülk sayımlarının yanı sıra Tanzimat Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu çerçevede nüfus defterleri ve altı aylık yoklama defterleri düzenlenmiştir. İkinci tür tahrirler ise Temettüat tahrirleridir. Tapu tahrir geleneğinin bir devamı olarak bu gelir defterleri aynı zamanda birer nüfus defteri gibi de düşünülmüştür.¹⁵ Bilindiği üzere Temettüat defterlerindeki nüfus ile ilgili bilgiler günümüzdeki nüfus istatistiklerinden farklıdır. Bazı noktalarda Temettüat defterlerinden elde edilen bilgiler modern sayımlara göre eksik bilgiler içermektedir. Ancak Temettüat defterlerini, vermiş olduğu diğer bilgiler nedeniyle veri kaynağı olarak kabul etmeyi gerektirmektedir. Birtakım eksikliklere rağmen bu defterdeki verileri kullanmak o dönem için önemli sonuçlar verecektir. Bu konuda Barkan şu ifadeleri kullanır: “İstatistik verilerini, bazen kati rakamlar olmaktan ziyade nüfus kütlelerinin büyüklük nispetleri ve münasebetleri hakkında kıymetli ölçüler temin eden malumat olarak kullanmak mecburiyetinde kalabileceğimizi kabul etsek dahi, bu hal onların fevkalade büyük olan kıymetini azaltmayacaktır”.¹⁶

Temettüat defterlerinde yalnızca vergi mükellefleri değil, farklı hizmetleri dolayısıyla vergiden muaf olanlar, asker, imam, müftü, alil, dul vb. bütün haneler hakkında bilgi vermektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bu tahrirler bazı konularda oldukça ayrıntılı bilgiler verirken bir yerleşim merkezinde yaşayan kişi sayısı hususunda aynı derinlikte bilgi vermemektedir. Temettüat defterlerinde bir yerleşme merkezinde yaşayan vergi mükellefi kişinin ismi mesleği ve hane sayıları birlikte verilmiştir.

Söz konusu bu eksikliğe çözüm olarak bir yerleşim merkezinde yaşayan toplam nüfusu bulmak için, çeşitli araştırmacılar tarafından

¹⁵ Adıyke Nuri, “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri” Ankara Üniversitesi, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, OTAM., Sayı 11, 2000, s.769-825, s. 771.

¹⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, **Türkiyat Mecmuası** C. X, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları 1951-53, s. 1-26; İstanbul, s. 14.

farklı fikirler ileri sürülmüştür. Bunlara göre herhangi bir yerleşim merkezindeki hane ya da nefer sayısını belirli bir kat sayı ile çarpmak gereklidir. Katsayılar da “5”, birçok araştırmacı tarafından benimsenmiş olup, ilk defa “Barkan” tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Sümer 7, Cohen-Lewis 6, Cook 4.5, katsayılarını kullanmıştır.¹⁷ Hatta Cook, hane ve nefer sayısını farklı katsayılar ile çarpma yoluna giderek, hane sayısı “4,5” ile nefer sayısını da “3” ile çarparak sonuca gitmeye çalışmıştır.¹⁸ Göyünç ve Lowry’de 5’i tercih etmiş, Russell 3,5¹⁹ Jennings 3 ve 3,5²⁰ katsayılarını kullanırken, Faroqhi, Elibüyük, Arıkan ve Gümüşçü gibi bazı araştırmacılar hiçbir katsayı kullanmadan doğrudan “vergi nüfusunu” esas almışlardır.²¹

1871 ve 1896 yılına ait veriler salnamelerden elde edilmiştir. Yıllık kelimesine karşılık gelen salname, önce Batı Avrupa’da ortaya çıkmış bir süreli yayın türüdür. Başlangıçta kilise astrologlarının (müneccim) hazırladığı yıllık fal kitapları biçiminde görülmüştür. Halkın büyük ilgi gösterdiği bu tür yayınlara karşı 17. yüzyıl sonlarında Paris’te yayınlanmaya başlayan Almanach de Royale (Krallık Yıllığı) Astronomi’deki gelişmelere esas alarak bu alanda daha bilimsel bilgi vermeye başlamıştır. Daha sonraları yıllıkta saray, kilise, devlet görevlileri ile ilgili bilgiler, önemli bilgileri gösteren cetvellerde yer almış, giderek resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu örneği izleyen diğer Avrupa ülkeleri bu tür yayınlar hazırlama eğilimine girmiş ve dünyadaki birçok devlet tarafından büyük ilgi görmüş ve yaygın-

¹⁷ Mesut Elibüyük, “Türkiyenin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler”, s. 25-26, **Coğrafya Araştırmaları**, C.I,S 2, Ankara 1990, s. 11-42.

¹⁸ M. A. Cook, 1972, **Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600**, Londra.

¹⁹ Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”. İÜ: **Edebiyat Fak. Tarih Dergisi**, s. 32., Ord. Prof. İ. Hakkı, **Uzunçarşılı Hatıra Sayısı**., İstanbul 1979. s. 332.

²⁰ R.C. Jennings, “Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century” 1976, s. 21. akt. O. Gümüşçü.2001. **a.g.e.**, s. 51.

²¹ Katsayı kullanmadan vergi nüfusunu esas alan araştırmacılar arasında; Mesut Elibüyük, 1991. **a.g.e.**, s. 37-38, Zeki Arıkan, XV-XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı, EÜ. Yayınları İzmir 1988, s. 49 vd, Suraya Faroqhi, “Taxation and Urban Activities in Sixteenth Century Anatolia”, **International Journal Turkish Studies I/1**, 1970-80. s. 39-50, s. 39, ve Gümüşçü, 2001. **a.g.e.**, s, 147 vd. yer almaktadır.

laşmıştır. Osmanlı'da yayınlanan ilk salnamede bu geleneğin izleyicisi olarak Tanzimat'ın öncüsü Mustafa Reşid Paşa'nın girişimiyle 20 Aralık 1846-8 Aralık 1847 yılını kapsayan 1263 hicri yılına aittir. Osmanlı ülkesinde yayınlanan salnamelerde Avrupa örneklerinde olduğu gibi, yıllık bir takvimi, nazırları, yüksek devlet görevlilerini, Avrupa Devleti hükümdarlarının adlarını, yabancı ülke elçilerini, çeşitli mali bilgileri, posta ve deniz ulaşımı ile ilgili cetvelleri kapsayan sname giderek daha da gelişmiştir. Önceleri çeşitli kişilerle hazırlanan devlet salnamesi 1882-1888 arasında Maarif Nezareti, daha sonra da sicil-i Ahval Daire-i Umumiyyesi'nce düzenlenmiştir. 1846-1908 arasında her yıl düzenli olarak 64 defa yayınlamış, II. Meşrutiyetten sonra (1910-1918 arasında) ancak dört defa çıkarılabılmıştır. Bunlardan Konya'ya ait olan 1868-1914 arasında 30 adet sname hazırlanmıştır.²²

1922 yılına ait nüfus verileri Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Konya Vilayeti isimli eserden yararlanarak elde edilmiştir. Bu eserle ilgili olarak bazı bilgileri vermekte fayda vardır.

Sıhhi-i İctimai Coğrafya dizisi; ilki 1922 yılı Mart ayında basılan Sinop sancağı olmak üzere toplam 19 kitaptan oluşmaktadır. Bunlardan 8'i 1922, 7'si 1925, 2'si 1926, 1'i 1932 ve sonuncusu da 1938 yılında basılmıştır. Milli mücadele yıllarında Büyük Millet Meclisi hükümetine destek veren ve Konya'dan Ankara'ya taşınan Öğüt gazetesi matbaasında 1922 yılında basılmaya başlayan kitaplar, Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda İstanbul'da Hilal matbaası ile Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi tarafından basılmıştır. Asıl hedef bütün yurdun tetkiki olmasına rağmen ne yazık ki çeşitli sebepler yüzünden baskı tamamlanamamış, sadece 19 vilayet için yapılan çalışmalar basılmıştır. Fakat kitaplar üzerinde yazılan cüz numaralarına bakılırsa kitap sayısının 20 olması gerekir. Çünkü sadece 1922 yılında kitaplar üzerinde belirtilen cüz numaraları incelendiğin-

²² Nuri Akbayar, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Nüfusu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** C. 5, içinde (1328-1248), İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1247.

de, 3. cüzün eksik olduğu ortaya çıkar. Eksik olan cüzün ise muhtemelen Dr. Rıza Nur'un mukaddimesinde adı geçen Erzurum vilayeti olması gerekir.²³ Bu eserlerde sahanın coğrafi konumu, doğal coğrafya özellikleri (iklim, hidrografya, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler vb.), beşeri coğrafya özellikleri (nüfus, dil, meslek grupları, din, eğitim vb.), hastaneler, medreseler, vb. yapılar, çeşitli hastalıklar, doğum ve ölüm oranları hakkında bilgiler içermektedir.

İlki 1922, sonuncusu 1938 yılında basılan bu dizinin içerdiği bilgiler, milli mücadele yılları ile Cumhuriyet'in ilk yıllarına aittir. Özellikle 1922 ve 1925 yıllarında basılanlar, hemen tamamen Milli mücadele yıllarına ait bilgiler içermektedirler. Memleketimizin her tarafının işgal edildiği, dolayısıyla büyük sıkıntıların yaşandığı bu yıllara ait kaynakların özellikle de yerel yazılı kaynakların azlığı dikkate alındığında döneminin atmosferinde hazırlanmış olan bu çalışmaların ne denli önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.²⁴

Bu araştırmalar tıp doktorları tarafından hazırlanmış olsa da, yapılan incelemeler ve konuları ele alış tarzı olarak coğrafi çalışmalara çok benzemektedir. Bu benzerlik, sosyolojide coğrafyacı görüşe önem veren "Science Sociale'in (Toplum Bilimi) kurucusu Pierre-Guillaume-Le Play'in (1806–1882) görüşleri doğrultusunda yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bilimde tek nedenli (monist) yaklaşımın kurucusu sayılan ünlü Fransız düşünür Le Play, anket ve monografi metotlarını ilme kazandırarak dolaylı olarak coğrafi düşünce metodunun gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. Günümüzde bu metotlar, özellikle beşeri ve iktisadi coğrafya konularında geniş bir uygulama sahası bulmuştur.²⁵ Bu dizi, o dönemde "Saha Araştırması" olarak ve Dr. Rıza Nur'un direktifleriyle Le Play araştırma metodolojisi esas alınarak yapılmış olduğundan bugünkü coğrafya araştırmaları ile bü-

²³ Osman Gümüşçü, "Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası", *ATAM*, Sayı: 45, Ankara 1999, s. 944–945.

²⁴ Gümüşçü, 1999. *a.g.e.*, s. 945.

²⁵ Hayati Doğanay, *Coğrafyada Metodoloji*, MEB Yayınları, 1993, s.5.

yük yakınlıklar göstermektedir. Böylece bu çalışmalara niçin “coğrafya” adının verildiği de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.²⁶

Bu şekilde hazırlanan Türkiye Sıhhi İctimai Coğrafyası dizisinde; Sinop, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Muğla (Menteşe), Hamidabad sancakları; Konya, Ankara, Bayezid, Çatalca, Kırkkilise (Kırklareli), Kırşehir, Urfa, Kengiri (Çankırı), Gazi Ayıntab, Sivas ve Tokat vilayetlerine ait olmak üzere 19 adet defter bulunmaktadır.²⁷

1922 yılına ait olan Sıhhi İctimai coğrafya isimli eserde hem hane hem de kişi bazında veriler mevcuttur. Bu çalışmada bütünlük arz etmesi amacı ile hane \times 5 = nüfus sayısı (kişi) metodunu uygulayarak nüfus sayısına ulaşılmıştır. Özellikle nüfus dağılımının gösterildiği haritalarda kişi sayısı esas alınmıştır.

Öncelikle, sınırları belli olan idari birimlerde çeşitli tarihlerde yapılan tahrirler yardımıyla, nüfus miktarları ve dağılımları tespit edilebilmektedir. Bu sayede yukarda ifade edildiği şekliyle ilgili sahadaki nüfus miktarı, nüfusun gelişimi ve mekanda dağılışı ortaya konulmuştur. Tarımsal faaliyetlerle ilgilenenlerin yanı sıra sanayi ve hizmet sektöründe çalışan kişilerden yola çıkarak nüfusun sektörel dağılımı ortaya konulabilmektedir. Nüfusun hareketleri konusunda, kaydedilen bilgiler göç faaliyetlerini, göçün yönünü, göç edenlerin gittiği yerdeki ekonomik faaliyet türüne, göç ediş nedeni ve göç eden kişi sayısına ulaşılabilmektedir. Son olarak bir merkezde yaşayan nüfusun fiziki görünümleri hakkında da bilgiler edinmek mümkündür.

BEYŞEHİR KAZASI'NDA NÜFUSUN GELİŞİMİ

Bir yerleşim merkezinde nüfusun gelişimi artma, azalma ve nadir olarak da sabit kalma eğilimindedir. Nüfus sayısındaki artış doğumlar, dışardan gelen göçler sayesinde olurken azalma; ölümler ve

²⁶ Abdullah Uğur, Osman Gümüşçü ve Seda Önger, *Türkiye'nin Sıhhi-İctimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı 1922'ye Göre Bodrum, Osmanlıdan Günümüze Her Yönüyle Uluslar arası Bodrum Sempozyumu*, Bildiriler içinde (415-438), Bodrum 2008, s.419.

²⁷ Gümüşçü, 1999, a.g.e., s. 949.

tersine göçler yoluyla meydana gelmektedir.²⁸ Burada “Nüfusun Gelişimi” ismini verdiğimiz konu 16. yüzyıl. tahrir defterlerindeki veriler, çalışmamıza temel kaynak teşkil eden Temettüat defterlerinin verdiği bilgiler, salnameler, “Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Konya Vilayeti” isimli eser ve son olarak da 1935 yılı nüfus sayımı verileri baz alınarak değerlendirilecektir.

Beyşehir kazası nüfus gelişimine girmeden önce, Beyşehir kazasında olduğu gibi bütün Osmanlı İmparatorluğu’nda XVI. yüzyıl boyunca bir “nüfus artışı” meselesi vardır. Tarihi açıdan nüfus artışı konusu ilk defa F. Braudel tarafından etraflıca araştırılmış olup, varsayımları genellikle kabul edilen bir tez haline gelmiştir. Braudel’e göre;

“Her yerde %100 civarında genel bir nüfus artışı yaşanmıştır. XVI. yüzyılda her yerde nüfus artmıştır. Ernst Wagemann bir kez daha inatçı önermelerinde haklı çıkmıştır. Her büyük nüfus artışının olağan olarak insanlığı tümüne yayıldığını savunmuştur. XVI. yüzyıl kuşkusuz bu evrensellik ayrıcalığına sahip olmuştur. Her hal-ü kârda, bu kural Akdeniz kıyılarındaki insanlığın tümü için geçerlidir. Artış 1450’lerden veya en geç 1500’lerden itibaren başlayacak ve 1600’lerden önce fark edilmeyecektir. Ve ancak sınır tarih olan 1650’lerin ötesinde belirleyici ve genelleşmiş hale gelecektir. Burada iyi danışmanlar olmayan tereddüt ve temkinliliklerin ötesinde, 1500-1600 arasında Akdeniz nüfusunun kabaca iki katına çıkmış olabileceğini söyleyelim. Bu nüfus 30 veya 35 milyondan 60 veya 70 milyona çıkmıştır ki, bu yılda ‰ 7 civarında bir artış hızına denk gelmektedir. Birinci evre olan XVI. yüzyıl esnasında (1450-1550) çok canlı, devrimci olan artış, 1550’den 1650’ye olan ikinci evre sırasında genellikle yavaşlamıştır. Bu nüfus yükselişi, insanın önce etkin bir işçi, sonra da artan bir yük haline geldiği bir yüzyılın hem zaferlerini, hem de felaketlerini örgütlemiştir. 1550’lerden itibaren tekerlek dönemi başlamıştır: artık insanlar birbirlerinin rahatını kaçırarak kadar çoğalacaklardır. 1600’lere doğru bu nüfus fazlalığı genişlemeyi durdurmuş ve haydut-

²⁸ Gümüşçü, 2001, a.g.e., s. 148.

lukla birlikte, her şeyin bozulduğunu yavaş seyreden toplumsal bunalımla, XVII. yüzyılın acı yarınlarını hazırlamıştır.”²⁹

Braudel'in bu tezi daha sonraki araştırmacılar tarafından benimsenmiş ve desteklenmiştir. Türkiye’de ilk defa Ö. L. Barkan, aynı artışı Osmanlı İmparatorluğu’nda meydana geldiğini ileri sürmüştür.³⁰

Gümüşçü yapmış olduğu çalışmada kırsal ve kentsel nüfus artışını diğer merkezlerle kıyaslamış ve çalışma alanı olan Larende'nin (Karaman) hem kentsel hem de kırsal nüfus artışı bakımından orta seviyeli bir artışa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kırsal nüfus ile kentsel nüfus artışının hemen hemen aynı olması, kentte ve kırdaki dengeli bir nüfus artışının olduğu gibi sahada göçlerin henüz büyük oranlarda olmadığını ya da kentlerin ve kırların aynı karakterli bir göç olayına sahne olduğunu ifade etmiştir. İlgili çalışmada Braudel'in ileri sürdüğü, “XVI. yüzyılda her yerde % 100 nüfus artışı ve % 7’lik nüfus artış hızı”nın Anadolu’nun her yerinde aynı olmadığı, bazı yerlerde bu oranın çok üstüne çıktığı halde bazı yerlerde daha düşük kaldığını, bunun sebebini de Anadolu’nun coğrafi şartlarının Akdeniz ülkelerine göre farklı olmasından kaynaklanabileceğini ifade etmiştir.³¹

XVI. yüzyıl Anadolu’sunda nüfus artış hızı, Braudel’in ileri sürdüğü % 7’den farklıdır. Kırsal ve kentsel nüfusun artış hızı hemen hemen birbiri ile aynı olup, kent nüfus artış hızı biraz daha yüksektir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde değişiklik göstermekte ve “yerel koşulların” büyük etkisi ile çok farklı rakamlara ulaşabilmektedir. Bununla beraber, yapılacak hesaplamalarda kullanmak için bir rakam belirtmek gerekirse “XVI. yüzyıl Anadolu’sunda nüfusun yıllık artış hızının % 10-15 olduğunu” söyleyebiliriz. Bu rakamın üstünde hıza sahip yerlerin, yerleşme ve ekonomik faaliyetler açısından oldukça elverişli olduğunu, altında olan yerlerin ise kötü şartlara sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yine yerel şartların belirleyici ol-

²⁹ Fernand Braudel, **II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, (Çev: M. A. Kılıçbay) C. I, İmge Kitabevi, Ankara 1994, s. 485-487.

³⁰ Ömer Lütfi Barkan, 1951-1953. “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, s. 20-22. akt. Gümüşçü, 2001, **a.g.e.**, s. 149.

³¹ Gümüşçü, 2001, **a.g.e.**, s. 150-153.

duğu ortamda, XVI. yüzyıl içinde henüz kırdan kentlere göçün yüksek oranlara ulaşmadığını söylemek de akla yatkın gelmektedir.

Beyşehir kaza merkezinde yıllık nüfus artış hızı (1507-1584 arasında) % 4,01 oranında iken, kırsal kesimde ise durum oldukça değişkendir. Örneğin; aynı periyotta Manastır köyünde % 31,6 iken, Bekdemir köyünde % 0,8, Karaali, köyünde ise % -0,8'dir (Tablo 1). Seydişehir'de kent nüfusu değişimi (1524-1584 arasında) % 7,8'dir.

Tablo 1. XVI. Yüzyılda Beyşehir Kazası Nüfusu

		TT 40 1507	KK 137 1584	Yıl Farkı	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		1507	TT 40 1584	KK 137 1584	Yıl Farkı	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1	Beyşehir	427	603	77	4,01	19	Göçü	24	58	77	18,3
2	Akburun	-	-	-	-	20	Gönen	38	108	77	24
3	Avdancık	-	-	-	-	21	Gurgurum	62	121	77	12,3
4	Avşar	89	130	77	5,6	22	Huğlu	35	65	77	11,1
5	Bademli	25	111	77	44,6	23	İmen	110	225	77	13,6
6	Başlamış	-	64	77	-	24	İsa	66	92	77	5,1
7	Bayat	-	-	-	-	25	Karaali	49	46	77	-0,8
8	Bayındır	47	120	77	20,2	26	Karadiken	66	139	77	14,4
9	Bekdemir	48	51	77	0,8	27	Kırıklı	34	-	-	-
10	Çandar	61	129	77	-	28	Kıstıfan	74	131	77	10
11	Çiftlik	-	-	-	-	29	Kurdular	11	77	77	78
12	Çivril	47	88	77	18,7	30	Manastır	58	199	77	31,6
13	Çonya	5	41	77	93,5	31	Mesutlar	33	64	77	12,2
14	Çukurağıl	46	93	77	13,2	32	Sarı	82	140	77	9,2
15	Davgana	264	343	77	4	33	Sevindik	28	56	77	13
16	Doğancık	24	45	77	11,4	34	Şamlar	3	-	-	-
17	Ekerler	31	43	77	5	35	Üskerles	36	113	77	27,7
18	Eylikler	179	203	77	1,7		Toplam	2102	3698	-	-

XIX. Yüzyıl Nüfusu

Osmanlı devletini nüfusu özellikle XIX. yüzyılda içte ve dışta en çok ilgi çeken konulardan birisi olmuştur. Bunun başlıca nedeni parçalanma sürecine girmiş olan imparatorlukta nüfus çoğunluğuna dayanarak toprak elde etme mücadelesidir. Bu yoldaki çabalar 1878 Berlin Antlaşması'yla elde edilen önemli çıkarlara rağmen durmamış, imparatorluğun anavatanı sayılabilecek Anadolu'ya yayılmış ve millet statüsüne sahip iki cemaatin (önce Ermeniler sonra Rumlar) mücadelesi gittikçe güçlenmiştir. Bu durum imparatorluğun son bulmasına kadar devam etmiştir. Aslında sayım Osmanlı Devleti'nin yabancı olduğu bir konu değildir. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayarak başta yeni fethedilen yerler olmak üzere bütün imparatorlukta sayımlar ve yazımlar yapıldı. Devletin örgütlenmesinin de temeli olan timar sisteminin bir gereği olan bu sayım ve yazımlar vergi ve asker toplamanın başlıca dayanağı idi. Bu yüzden "hane" yi temel birim olarak alıyor ve yalnızca erkek nüfus sayılıyordu. XVI. yüzyılda en yaygın ve oldukça düzenli bir biçimde sürdürülen bu sayım ve yazımlar XVII. yüzyılın başlarından itibaren yapılamamış, yalnızca düzensiz de olsa yoklamalar ile yetinilmiştir. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren geleneksel kabuğundan çıkmak zorunda kalan Osmanlı devleti XIX. yüzyıl başlarında artık yeni bir vergi, askerlik ve yönetim düzeni ihtiyacı içerisine girince ister istemez bunlara temel olacak yeni sayım sistemlerine de ilgi duyma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1826'da kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye, insan ve vergi potansiyelinin tespit etme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İlk kez 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında İstanbul'da karneye bağlanan ekmeğin dağıtımını amacıyla yapılan sayımdan sonra 1830'da oluşturulan özel bir meclis, tüm imparatorlukta nüfus sayımı yapılması kararını almıştır. Anadolu ve Rumeli'de toprakların bir bölümünde alınan bu karar doğrultusunda sayım yapılabilmiştir. 1831'de sayım sonuçlarını değerlendirmek amacıyla Ceride Nezareti kurulmuştur. Büyük ölçüde 1830 sonlarında tamamlanan sayımda, yalnız erkek nüfus sayılmış,

din esasına dayalı olarak kabaca etnik özellikleri ve iş-güç durumları belirlenmiştir.³²

Osmanlı İmparatorluğundaki ilk nüfus sayımı olan 1831 sayımı, II. Mahmut dönemi yenilik hareketleri kapsamında yapılmıştır. Ancak bu sayımda sadece erkekler sayılmış ve sayılan nüfus Müslüman olan ve olmayan halk olarak kaydedilmiş, kimi yerde yaş kimi yerde sakal ve bıyığın yoğunluğu ve rengine göre, özellikle de askerliğe uygun kimselerin saptanabilmesi esas alınmıştır. Bu sayıma göre Beyşehir nüfusu ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır³³ (Tablo 2).

Tablo 2. 1831 yılı Beyşehir Sancağı ve Köyleri Nüfusu

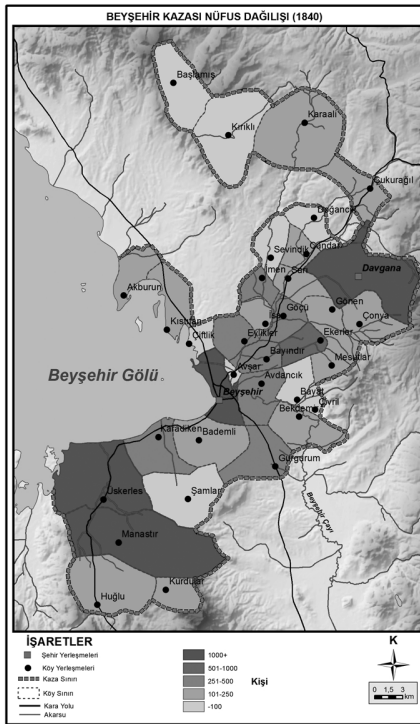
	Hane	Kübar (Yetişkin)	Siğar (Çocuk)	Asker	Alil (Hasta)
Beyşehir	239	484	334	13	-
Kura	1652	2243	1653	73	36
Kaza	8041	10267	7492	350	90
Yekün	9932	12994	9479	436	126

Kaynak: Karal 1997: 112.

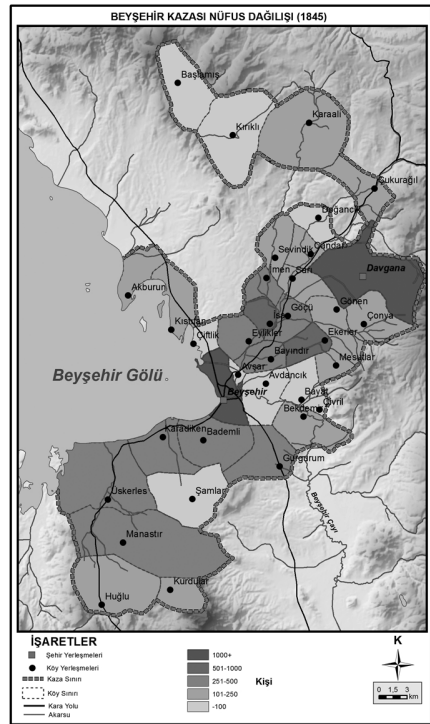
1831 yılında Beyşehir kenti 239 hane ve 831 kişiden oluşmaktadır (Tablo 2). İlerleyen sayfalarda görüleceği üzere Beyşehir kentinin nüfusu 1840 yılı sayımına göre 1495 kişidir. Geçen zaman diliminde (9 yıl) yıllık nüfus artış miktarı 73-74 kişidir.

³² Nuri Akbayan, *Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Nüfusu. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5. İletişim Yayınları, 1985, s. 1239.

³³ Karal, 1997, *a.g.e.*, s. 112.

Harita 1. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1840)

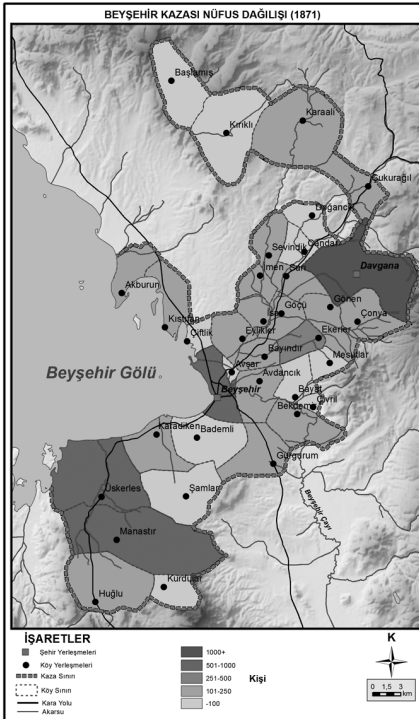
Harita 2. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1845)

Tablo 3. XIX-XX. Yüzyılda Beyşehir Kazası Kentsel ve Kırsal Nüfus Artış Hızları

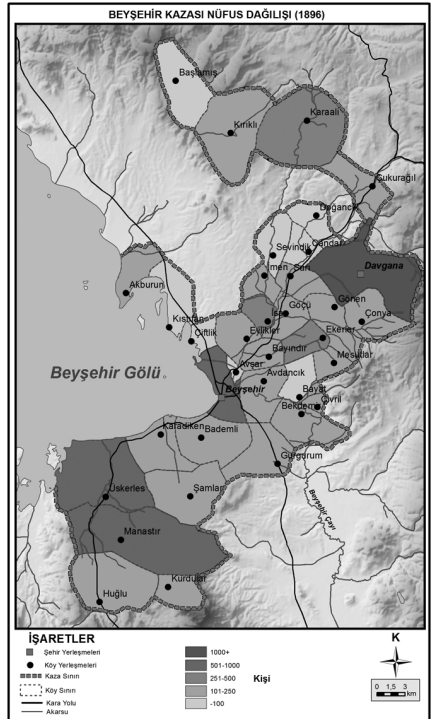
Tahrir Dönemleri	Yıl Farkı	Kentsel Nüfusun Yıllık Artış Hızı	Kırsal Nüfusun Yıllık Artış Hızı	Toplam Nüfus Artış Hızı %
1840-1845	5	-21,4	-66,39	-60
1845-1871	26	-16,2	-7,1	-8,6
1871-1896	25	-1,9	18,3	15,7
1896-1921	25	102,6	53,8	58
1921-1935	14	0,02	-5,1	-4,4

Kaynak: Beyşehir Kazası temettuat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İhtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Tablo 3 incelendiğinde Temettuat defterlerindeki verilere göre çıkarılan bu değerler 1840-45 döneminde hem kent nüfusunun artış hızının hem de kırsal nüfus artış hızının eksi (-) değerlerde olduğu görülmektedir (Harita 1-2). Burada dikkat edilmesi gereken nokta, 1845 yılına ait defterde Beyşehir merkezde iki mahallenin (Dalyan ve Evsat mahalleleri) ve bazı köylerin verilerinin bulunmayışıdır. Muhtemelen bu köylere ait olan defter bölümleri ya da defterler bir şekilde kaybolmuş ya da tahrif olmuştur. Bu sebeple Beyşehir’de yer alan yerleşmelerin bir çoğunda nüfus artmış olmasına rağmen sanki Beyşehir kazasının nüfusu toplamda düşmüş olduğu görülmektedir. Şayet o defterleri değerlendirme şansımız olsaydı nüfusun arttığı görülecekti.

Harita 3. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1871)

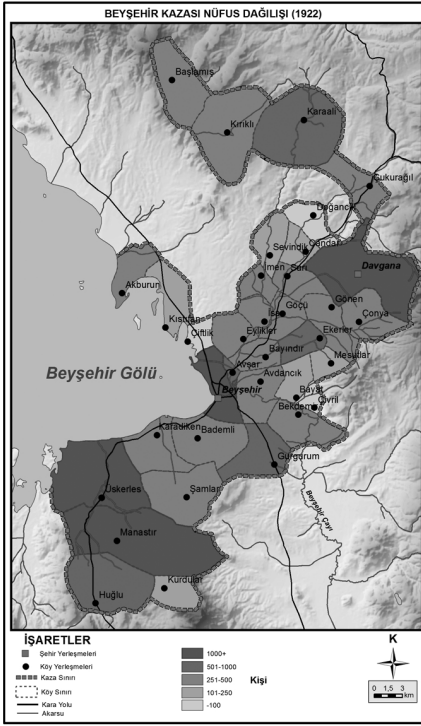

Harita 4. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1896)

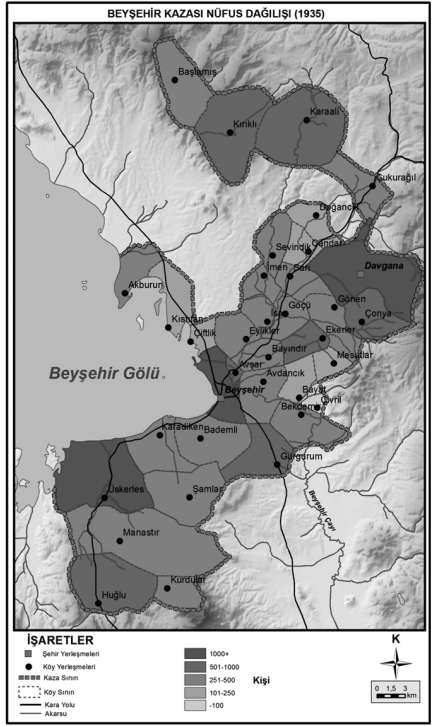
1845-1871 yılları arasında Beyşehir'de toplam yıllık nüfus artış hızı % -8,6 olarak gerçekleşmiştir. Beyşehir kenti 1335 kişiden 771 kişiye düştüğü kaydedilmiştir ki (Harita 3), yıllık kent nüfusu artış hızı % -16,2'dir. Böyle bir durumun gerçekliği oldukça düşündürücüdür. Kuvvetle muhtemel salname kayıtlarındaki bazı eksikliklerin sonucu olsa gerektir. Zira 1921 yılında Beyşehir kent nüfusu 1621 olarak kaydedilmiştir. Bu veride savımızı güçlendirmektedir (Tablo 4).

1871-1896 yılları arasındaki dönemde ise toplam nüfusun yıllık artış hızı % 15,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde de bir artış söz konusudur. Salname kayıtları bu noktada kendi içinde tutarlılık arz etmiş görünmektedir (Harita 4).

1896-1922 yılları arasında ise toplam yıllık nüfus artış hızı % 58 olarak gerçekleşmiştir. Beyşehir kazasının toplam nüfusu 21031'e çıkmıştır. 1922-1935 yılları arasında ise yıllık nüfus artış hızı % -4,4 oranında olmuş ve nüfusta bir azalma (1309 kişilik) gözlenmiştir. (Harita 4-5). 1935 yılında ise nüfus artı hızının düştüğü görülmektedir. bu durum Cumhuriyet Döneminde kayıtların daha sağlıklı yapılması ile ilgili olsa gerektir (Harita 6, Tablo 4).

Harita 5. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1922)

Harita 6. Beyşehir Kazası Nüfus Dağılışı (1935)

1871'den 1922 tarine kadar olan veriler ise salnamelerden elde edilmiştir. 1840 ile 1922 yılı karşılaştırıldığı zaman nüfusun neredeyse iki katına çıktığı görülmektedir. Şu halde Beyşehir'in nüfusu Tanzimat Döneminden Cumhuriyet Dönemine kadar genel olarak artarak gelmiştir. Ara yıllarda görülen düşüş ise savaş durumunda olmasından kaynaklanmaktadır. Burada salnamelerdeki bir hususa da dikkati çekmek gerekir. 1871 ve takip eden yıllarda (8 yıllık zaman zarfında) salnameler incelendiğinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın aynen 1871 yılına ait verilerin yazıldığı görülmüştür. Bu da salnamelerde yer alan istatistik verilerin eksikliği göstermektedir. Savaşların sona ermesi ve sahanın aldığı dış göç sayesinde nüfus da artmıştır.

Tablo 4. Beyşehir'de Nüfus (kişi) Gelişimi (1840-1935)

		1840	1845	1871	1896	1921	1935			1840	1845	1871	1896	1921	1935
1	Beyşehir	1495	1335	771	735	2621	2620	19	Göçü	330	350	182	199	348	403
2	Akburun	115	155	-	125	276	277	20	Gönen	245	-	-	193	418	412
3	Avdancık	260	75	138	169	314	423	21	Gurgurum	395	-	206	129	658	775
4	Avşar	55	60	13	21	726	967	22	Huğlu	180	-	-	225	540	911
5	Bademli	220	485	92	136	296	315	23	İmen	275	315	163	194	418	462
6	Başlamış	100	45	83	79	256	292	24	İsa	200	660	105	281	261	264
7	Bayat	90	85	52	74	111	164	25	Karaali	130	130	125	300	737	708
8	Bayındır	365	-	187	206	476	474	26	Karadiken	320	-	157	178	383	314
9	Bekdemir	155	-	103	123	284	282	27	Kıncıklı	70	95	64	128	324	602
10	Çandar	120	130	76	70	182	250	28	Kıstıfan	105	110	-	68	154	191
11	Çiftlik	35	-	20	29	65	119	29	Kurdular	115	-	90	110	248	376
12	Çivril	70	65	20	181	70	98	30	Manastır	1120	375	758	928	2621	378
13	Çonya	150	-	-	181	448	582	31	Mesutlar	105	105	60	116	131	148
14	Çukurağıl	125	145	149	150	359	411	32	Sarı	145	140	104		319	349
15	Davgana	2095	2285	1228	1533	3412	2799	33	Sevindik	100	110	-	88	234	371
16	Doğancık	65	55	31	31	59	128	34	Şamlar	90	-	97	116	296	370
17	Ekerler	615		332	351	846	736	35	Üskerles	1065	355	631	735	1885	1489
18	Eylıklar	255	270	121	133	255	262		Toplam	11375	7935	6158	8315	21031	19722

Kaynak: Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İctimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

NÜFUSUN DAĞILIŞI

Beyşehir kenti, Osmanlı Döneminde üç tarafını kalenin ve bir tarafını da gölün çevirdiği İçerişehir ile eskiden Beyşehir Çayı adıyla anılan bugünkü kanal kenarında uzanan Dışarışehir'den oluşmaktadır.³⁴ Beyşehir mahallelerinin kentteki konumu incelendiğinde en eski yerleşimin kale içerisinde yer alan İçerişehir kısmında olduğu

³⁴ Şehrin surları içerisinde olan kısmı İçerişehir adıyla anılmaktadır. Diğer kısmına da Meydan adı verilmektedir. H.1300 (1883) Konya Vilayeti Sâlnâmesi, Defa 16, Konya Vilâyet Matbaası, 1300/1883, s.100. akt. Hüseyin Muşmal, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresi Sosyal ve Ekonomik Yapısı** (1790-1864), (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, s. 28.

görülmektedir. Kentin en eski mahalleleri olan Cami ve Subaşı mahalleleri bu kısımda bulunmaktadır.³⁵ Diğer taraftan Dışarışehir’de bulunan Hacı Armağan Mahallesi de kentin eski mahallelerindenidir. Bu mahallenin kuruluş tarihi de XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar inmektedir. Bu yüzyıldan itibaren Beyşehir’de ortaya çıkan mahallelerden sadece ikisinin ismi değiştirilmeden zamanımıza ulaşmıştır. Bu mahalleler Dışarışehir’de bulunan Dalyan ve Hacı Armağan mahallesidir. İsimleri unutulmuş mahallelerin birçoğu bugünkü İçerişehir Mahallesi dâhilinde kalmışlardır. Daha doğrusu burada bulunan bütün mahalleler İçerişehir adıyla anılan bir bölgenin içinde olduğundan İçerişehir Mahallesi adı altında anılmışlardır.³⁶

XVI. yüzyılda Beyşehir Kalesi’nin askeri önemini yitirmesi ve nüfus artışlarının meydana gelmesiyle birlikte köylerden gelenler tarafından, kentin Dışarışehir kısmında yeni mahalleler kurulduğu belirtilmekte, bu bağlamda Emen ve Yelten köylüleri kente göç ederek yeni mahalleler kuran ilk köylü göçmen olarak gösterilmektedir. Bunun yanında bazı zanaatkarların da kent merkezinde kendi işledikleri zanaatın ismini taşıyan bazı mahalleler kurdukları bilinmektedir. Bu dönemde kuyumcular ve debbağlar da kendi mesleklerinin adını alan mahallelerinde yaşamaktaydılar.³⁷

Beyşehir kenti, XVI. yüzyılın başında 12 mahalleye sahipken, bu sayı yüzyılın sonunda 15’e çıkmıştır. Bunlar: Eşrefoğlu, Subaşı Mescidi, Asılbeyi, Kuyumcu (Zergeran) İbrahim Ağa, Hacı Armağan (Meydan), Emenler (Halife–Hacı İvaz), Kadı Muhyiddin, Yeltan, Seydi Ali bin Ali Bey, Debbağlar ve Kapu Mescidi mahallelerdir. Bu dönemde bu mahallelere Dalyan, Hoca Sinan ve Musalla mahalleleri de dâhil olmuştur.³⁸ XVII. ve XVIII. yüzyılda yeni mahalleler kurulduğuna dair herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Fakat bu ta-

³⁵ Mehmet Akif Erdoğan, **Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s.107.

³⁶ Muşmal, 2006, **a.g.e.**, s. 29.

³⁷ Erdoğan, 2006, **a.g.e.**, s.107.

³⁸ Erdoğan, 2006, **a.g.e.**, s.106.

rihlere ait hurufat defterlerinde yapılan taramalar neticesinde Beyşehir merkezinde kale dâhilinde (İçerişehir) İbrahim Ağa, Demirli (Subaşı) Mescit, Debbağlar, Çiftçiler (Hoca Bali), Kapı, Cami-yi Kebir (Eşrefoğlu), Şeyh Hamza, kale dışında ise Hacı Armağan (Meydan), Evsât ve Dalyan isimli mahalleler bulunduğu tespit edilmiştir.³⁹

XIX. yüzyılda, kale içinde bulunan mahalleler bir mahallenin bünyesinde, İçerişehir Mahallesi adıyla anılmaya başlamıştır. Bu dönemde Dışarışehir adıyla anılan kesimde ise Dalyan ve Hacı Armağan Mahalleleri varlığını sürdürmektedir. Evsat mahallesi XVI. yüzyıldan sonra kurulmuş olmalıdır. 1902 yılında Beyşehir'e Kafkasya'dan gelen Çeçen muhacirleri yerleştirilmesiyle birlikte meydana gelen yeni mahalleye padişahın adına izafeten Hamidiye ismi verilerek⁴⁰ kent merkezinde XX. yüzyılda yeni mahalleler oluşmaya devam etmiştir. Bu mahallelerden Hacı Akif Mahallesi'nin kuruluşu ile ilgili olarak Konyalı şunları ifade etmektedir:

“1899 yılında Beyşehir eşrafından Hoyranlı Hacı Akif Efendi eski evleri örnek alarak şehre ve göle hakim bir tatlı meyil üzerine üç katlı bir köşk yaptırmıştır. Köşkün göl tarafına rastlayan sahası 1950 yılına kadar boş ve kısmen kabristandı. Arkasında 200 evlik yer bu köşkün bahçesinden ayrılmıştır. Belediye 1950 yılında bahçesinden mühim bir kısmını metresi 5 kuruşa satmıştır. Satarken de buraya 3 senede ev yapılmasını şart koşmuştur. Şimdi burası mamur yepyeni bir mahalle haline gelmiştir.”⁴¹

Araştırma sahasında kırsal ve kentsel nüfusa bakıldığı zaman kırsal nüfus her zaman kent nüfusundan fazla olmuştur. Çünkü insanların büyük çoğunluğu geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta idi. Nitekim bu manzara Cumhuriyetin ilk dönemlerinde devam etmiş, ta ki 1950'lerden sonraki dönemde kent nüfusu göçler neticesinde artmıştır. İşte Beyşehir Kazası da bu genel manzaraya uygun

³⁹ Muşmal, 2005, a.g.e., s. 30.

⁴⁰ Muşmal, 2005, a.g.e., s. 30.

⁴¹ Konyalı, a.g.e., s.403.

olarak kırsal nüfusun fazlalığı ile dikkat çekmektedir. 1840 yılında kaza nüfusunun % 13,1'inin kentlerde yaşamasına karşılık, kırsal nüfus oranını % 86,9 olduğu görülmektedir (Tablo 5).

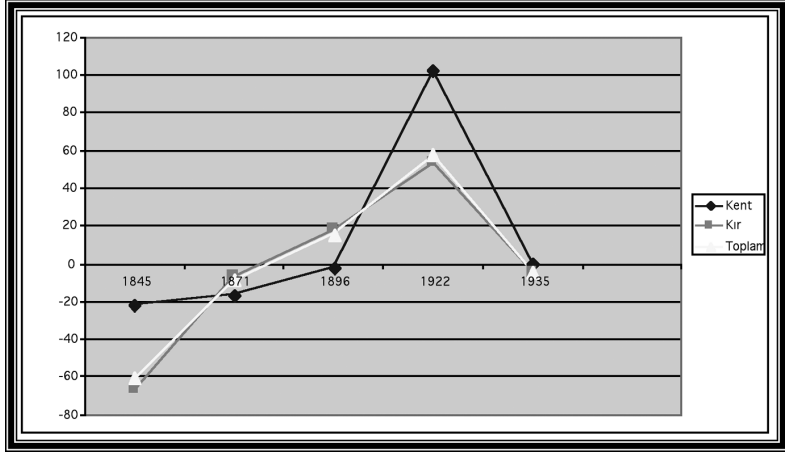
Tablo 5. *Beyşehir'de Nüfus (kişi) Gelişimi (1840-1935)*

Yıl	Kent Nüfusu	Oran %	Kır Nüfusu	Oran %	Toplam Nüfus
1840	1495	13	9880	87	11375
1845	1335	17	6600	83	7935
1871	771	12	5387	88	6158
1896	735	9	7850	91	8585
1921	2621	12	18410	88	21031
1935	2620	13	17102	87	19722

Kaynak: *Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İctimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.*

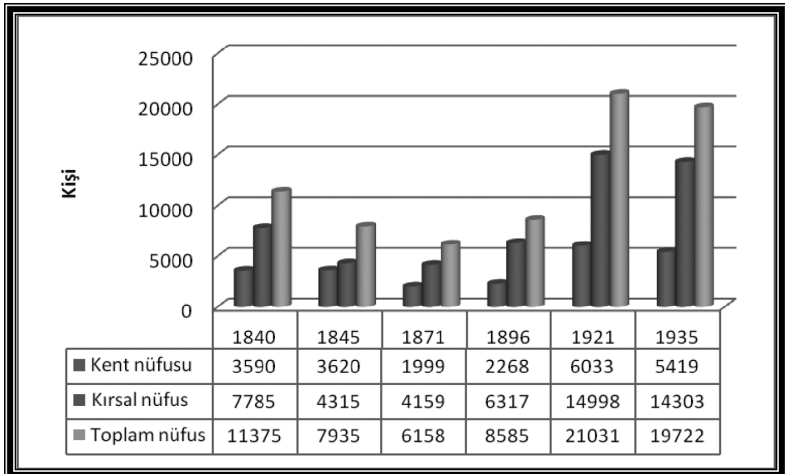
Beyşehir kazasında 1840-45 yılları arasında nüfusta daha önce de ifade edildiği üzere bazı köy ve mahallelere ait verilerin eksik olmasından dolayı 1840-45 yılları arasında nüfus artış hızı düşmüş görülmektedir. 1871-96 yıllarında salnameler kendi içinde tutarlı olduğu için nüfus, buna bağlı olarak da kır ve kent nüfusu artmıştır. Kır nüfusunun artışı ise bu dönemde daha yüksektir. 1896-1922 yılları arasında da nüfus artmıştır. Kır nüfus artış hızı yine kent nüfus artış hızından daha yüksektir. Bu zaman aralığında nüfusta bir patlama olmuş izlenimini oluştursa da bu durum salnamelerin -her ne kadar kendi içinde tutarlı gözükse dahi- verilerinin gerçeği tam yansıtmadığından kaynaklanmaktadır. 1922-1935 yılları arasında da nüfus azalmış ve buna bağlı olarak kır ve kent nüfus artış hızı düşmüştür (Grafik 1-2).

Grafik 1. 1840-1935 Kentsel ve Kırsal Nüfus Artış Hızlarının Dönemler Arası Değişimleri

Kaynak: Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İçtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Grafik 2. Beyşehir Kazası Kent ve Kırsal Nüfusu Miktarları (1840-1935)

Kaynak: Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İçtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Beyşehir’de 1840-1935 yılları arasında hiç bir zaman kent nüfusu oranı % 17’yi geçmemiştir (Tablo 5). Kentsel ve kırsal nüfus oranları kısmen değişse de kent nüfus oranı % 9-17 arasında yer almıştır. Beyşehir’de nüfusun dağılışına bakılırsa şunları söylemek mümkündür: 4 mahallenin kaydedildiği 1840 tahrirlerinde ortalama her mahalleye 370 kişi düşmektedir. Ortalamadan fazla kişinin bulunduğu 2 mahalle İçerişehir mahallesi (460 kişi) ve Hacıarmağan mahallesi (540 kişi), ortalamanın altında kalan iki mahalle ise Dalyan mahallesi (280 kişi) ve Evsat mahallesidir (215 kişi) (Tablo 6).

1845 yılında ise daha önce ifade edildiği üzere iki mahallenin verisine defter olmaması sebebiyle ulaşılamamıştır. Ancak İçerişehir mahallesi 820 kişi ile, Hacıarmağan mahallesi 515 kişi, 1840 yılı ortalamasının üzerindedir ve bu beş yıllık zaman içinde nüfusları artmıştır. Bu durum Beyşehir Kazasında Tanzimat’tan Cumhuriyet’e nüfusun arttığı ifademizi destekler niteliktedir.

Yönetim işlevlerinin yer almadığı Osmanlı kent merkezinde, ticaret ve üretim faaliyetleri ile bunların bütünleyicisi işlevler bulunmaktadır. Merkez yakınında, kent merkezindeki faaliyetlere emek sağlayan bekarların yaşadığı hanlar bulunmaktadır.⁴² Osmanlı toplumunda dinin ve dini eğitimin çok önemli olmasına bağlı olarak, camiler, mescitler, imaretler, medreseler, zaviyeler ve diğer tesislerin nüfusun dağılışında oldukça etkili olduklarını söylemek mümkündür. Kent kenarına doğru olan mahallelerin ise, gözlerden uzak, sakin ve bahçeler içinde olmasından dolayı daha fazla nüfuslu oldukları tahmin edilebilir.⁴³

⁴² İlhan Tekeli, “Türkiye’de Kentleşme Yazıları”, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s. 20. akt. Gümüşçü, 2001, a.g.e., s. 169.

⁴³ Gümüşçü, 2001, a.g.e., s. 169.

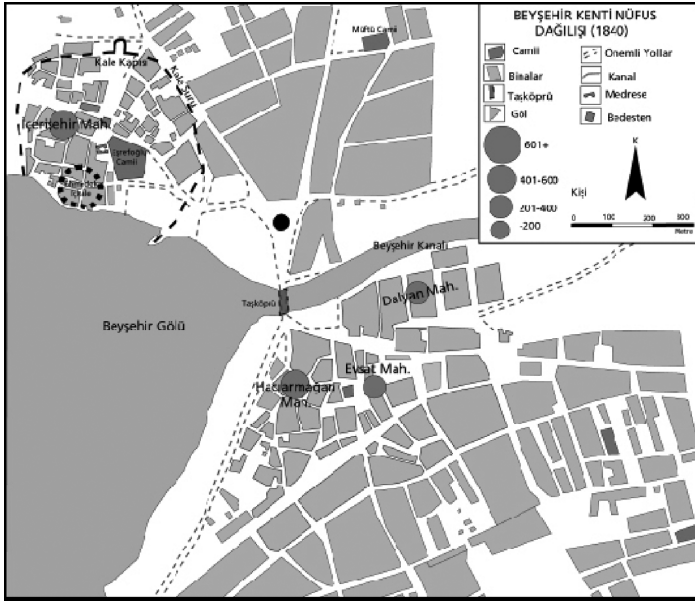
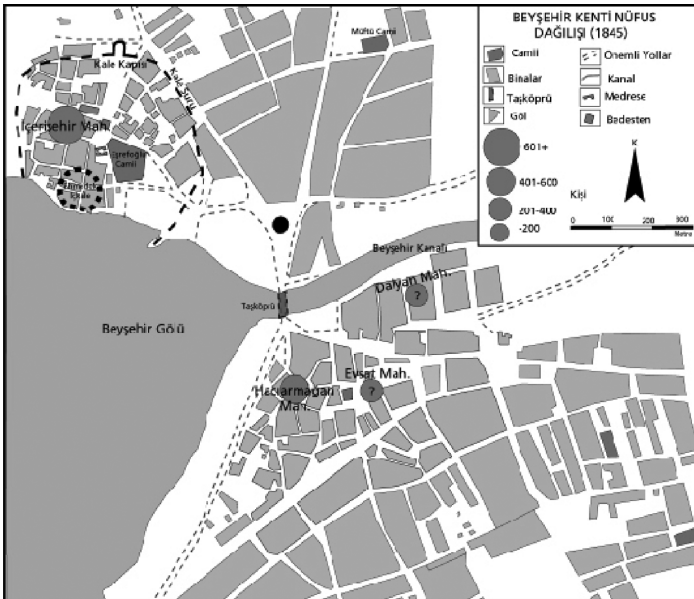
Tablo 6. *Beyşehir Kenti Mahalleleri Nüfus (kişi) Gelişimi (1840-1921)*

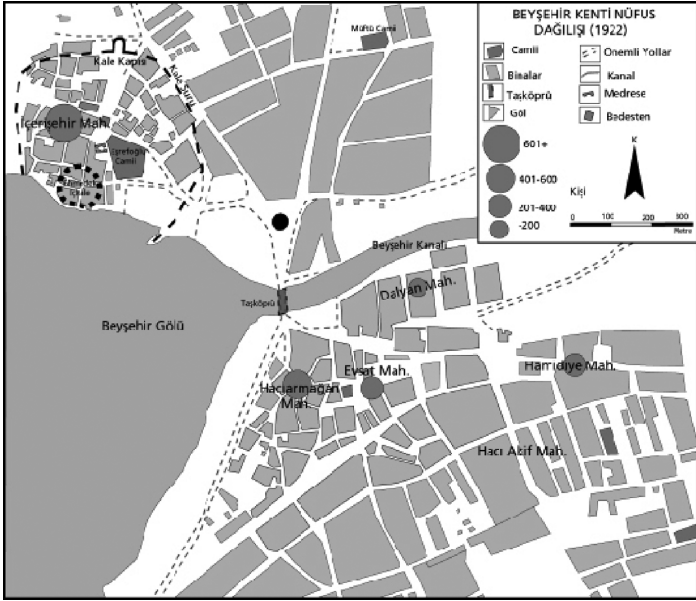
Mahalle adı	1840	1845	1840-1945 arasında yıllık nüfus artış hızı ‰	1922	1840-1921 arasında yıllık nüfus artış hızı ‰
İçerişehir	460	820	156,5	690	6,2
Hacıarmağan	540	515	-9,3	508	1,2
Dalyan	215	-	-	194	-1,6
Evsat	280	-	-	391	6,5
Hamidiye	-	-	-	322	-

Kaynak: *Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İçtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.*

İçerişehir mahallesinde 1840-45 yılı arasında yıllık nüfus artış hızının ‰ 156, 1840-1921 aralığında ise ‰ 6,2 olduğu görülmektedir (Tablo 6). Hacıarmağan mahallesinde ise 1840-45 aralığında nüfus ‰ -9,3 oranında düşüş kaydedilmiştir (Harita 6-7). Bu durumun sebebi Hacıarmağan mahallesine ait defterin son sayfalarının kayıp olması ile ilgilidir. Çünkü herhangi bir mahalle veya köy hane bazında verileri girildikten sonra sonuna “icmal vergiyü mahsusası ...kuruş, “icmal temettüatı ...kuruş” şeklinde kayıt düşülürken⁴⁴ Hacıarmağan mahallesine ait olan defterin sonunda böyle bir kayıt yoktur. İşte bu durum bize bazı defterlerin sonlarının kayıp olduğunu göstermektedir. Hacıarmağan mahallesinin 1840-1922 arasında yıllık nüfus artış hızı ‰ 1,2’dir. Evsat mahallesinde ise 1840-45 döneminde yıllık nüfus artış hızı ‰ 6,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum Beyşehir’in nüfusunun arttığını ve kentin mekansal olarak da genişlediğinin kanıtını oluşturmaktadır (Harita 8).

⁴⁴ Bu kaydın düşüldüğü bir örnek için. ML. VRD. TMT. D. Nr. 09825_00025.

Harita 6. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1840)*Harita 7. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1845)*

Harita 8. Beyşehir Kenti Nüfus Dağılışı (1922)⁴⁵

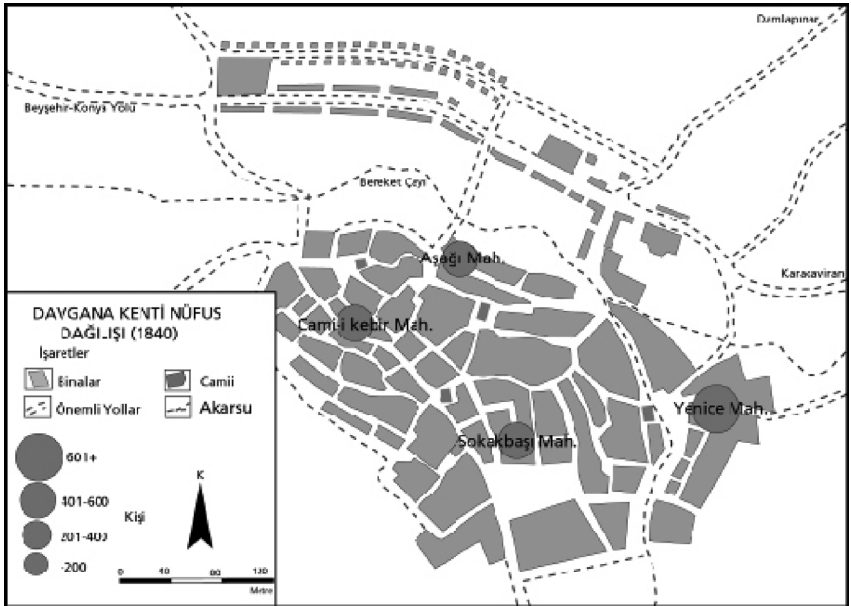
Beyşehir kazasındaki diğer kentsel yerleşme olan Davgana'ya bakıldığında 1840-45 yılları arasında Cami-i kebir mahallesinde %0 29,6 oranında, Sokakbaşı mahallesinde %0 30,2 Yenice mahallesinde %0 8,1 oranında bir artış olurken Aşağımahalle'de bir değişiklik söz konusu olmamıştır (Tablo 7, Harita 9-10). Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti isimli eserde Davgana'nın mahallerinin nüfusu ayrı ayrı kaydedilmediği için mahalleler arasında 1845-1921 yılları arası yıllık nüfus artışı ile ilgili bir değerlendirme yapılamamaktadır. Davgana mahallelerinde de Beyşehir mahallelerinde olduğu gibi bir artış söz konusudur.

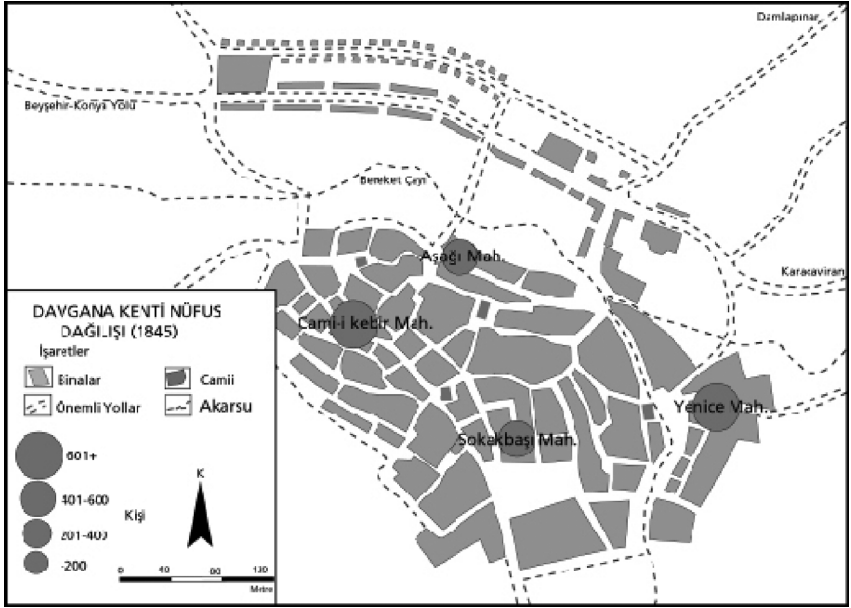
⁴⁵ Bu haritalar Beyşehir Belediyesi Arşivinde yer alan 1982 yılına ait 1/5000 ölçekli Jeoloji haritasından dan yararlanarak hazırlanmıştır.

Tablo 7. Davgana Kenti Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1840-1921)

Mahalle adı	1840	1845	1840-1945 arasında yıllık nüfus artış hızı %
Cami-i kebir	585	670	29,6
Sokakbaşı	430	495	30,2
Aşağı	460	460	0
Yenice	620	645	8,1
Kapalıçiftliği	-	-	-
Kapsalı	-	-	-

Kaynak: Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İçtimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Harita 9. Davgana Kenti Nüfus Dağılışı (1840)

Harita 10. Davgana Kenti Nüfus Dağılışı (1845)⁴⁶

NÜFUS HAREKETLERİ (GÖÇLER)

Göç, insanların bir idari sınırı geçerek oturma yerini dönemlik ya da devamlı olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Bu değişim, kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre ya da günümüzde olduğu gibi kentten kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde olabilir. İnsanların bir yerden diğerine göçü çok önemli coğrafi bir olgudur. Göçler nüfusun yeniden dağılımı sonucunu doğurur. Göçler mesafeye, olayın gerçekleştiği yerlere ve sürekliliğine göre ele alınabileceği gibi, göç olayına yol açan nedenlere göre de ayırt edilebilir.⁴⁷

Genellikle endüstrileşme öncesi kentlerde, doğal nüfus artışının yavaş olduğu ve bu kentlerin büyümesinin ve hatta varlığını koruma-

⁴⁶ Bu haritalar Davgana (Doğanbey) Belediyesi arşivinden yer alan 1954 yılına ait 1/2000 ölçekli imar planından yararlanarak hazırlanmıştır.

⁴⁷ Tümertekin ve Özgüç, 2009, **a.g.e.**, s. 299.

sının köylerden gelen sürekli göçe bağlı olduğu varsayılır. Osmanlı döneminde, Anadolu kent ve köylerindeki ortalama yaşam süresine ilişkin hiçbir veriye sahip olmadığımız için, bu konudaki genel çerçevenin Anadolu kentleri için geçerli olduğunu varsaymak zorundayız⁴⁸ XIX. yüzyılda Anadolu'da göçler hakkında elimizde fazlaca bilgi olmamasına rağmen bu konu hakkında Temettüat defterleri bazı bilgiler vermektedir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi coğrafyasında önemli değişiklikler meydana geldi. Ülke nüfusunda da önemli nüfus hareketleri meydana gelmiştir. Bu hareketler hem nüfusun dağılışı ve yerleşme düzenini hem de sosyo-ekonomik yapıyı derinden etkiledi. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli faktör hiç kuşkusuz göçtür. Dıştan Osmanlı ülkesine olana göçler 18. yüzyıl sonlarına dek uzanır. 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım üzerinde egemenlik kurmaya başlayan Çarlık Rusyası'nın baskısı karşısında buradaki Müslüman nüfus 1790'da itibaren Osmanlı sınırları içine göç etmeye başlamıştır. Önceleri küçük gruplar halindeki göçler giderek yoğunlaşmış ve miktarı da artmıştır. Rusya'nın etkisiyle olan göçler sadece Kırım ile sınırlı kalmamış egemenlik alanını genişleten Rusya sebebiyle Kafkaslardan Osmanlı ülkesine doğru göçler meydana gelmiştir. Ayrıca Balkanlar'da meydana gelen siyasi sınır değişiklikleri neticesinde de Osmanlı ülkesine göçler meydana gelmiştir. Osmanlı devleti 1860 yılında kurduğu Muhacirin Komisyonu ile gelenleri düzenli ve planlı bir şekilde iskan etmeye çalışmıştır.⁴⁹ Osmanlı topraklarına gelmeye başlayan muhacir dalgalarıyla nüfus artmaya başladı. Muhacirler iki gruba ayrılabilir. Birinci grup rakam olarak önemli değildi; Osmanlı devletinin muhaceret siyasetinin cezbile kendi arzuları ile gelmişlerdi. Çok daha büyük olan ikinci grup Padişahın topraklarına iltica edenlerdi. En önemlileri Kırım, Kafkas-

⁴⁸ Suraya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, (N. Kalaycıoğlu Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993, S. 327.

⁴⁹ Akbayar, 1985, **a.g.e.**, s. 1243-4

ya ve Balkanlardan kaçan Müslümanlardı. Daha küçük bir miktar Orta Asya'dan ve Girit'ten gelenlerdi.⁵⁰

Osmanlı reayanın, yani vergi ödeyen halkın hareketlerini sıkı bir şekilde denetleniyor ve reayayı uzak şehir veya vilayetlere sürgün edebiliyordu. Fakat zorla yer değiştirmedikleri sürece, bu insanların atalarının işlediği toprakları işlemeleri gerekiyordu. Köylü için çiftini çubuğunu terk edip, başka işlerle meşgul olmak, kayıtlı olduğu yerden uzaklaşmak yasaktı.⁵¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen göçlerin sebepleri arasında; timar sisteminin bozulması, yönetim ve ordunun bozulması, eşkıyalık ve haramiliğin artması, Celali isyanları vb. gibi konular söylenegelmiştir. Bu zikredilenlerin bir kısmı etkisini XIX. yüzyıldan önce göstermiş, bir kısmı da XIX. yüzyılda etkisini göstermiştir. Burada Temettüat defterlerinin elverdiği ölçüde, meydana gelen nüfus hareketlerinden yani göçlerden söz edilecektir. Göçlerin işleyişine geçmeden önce, Beyşehir kazasında göç nedenleri üzerinde durmakta fayda vardır.

Kırsal alanda arazinin mevcut kullanım deseni ve potansiyeli, nüfus taşıma kapasitesini önemli ölçüde belirlemektedir. Bu durum bazı sahalarda taşıma kapasitesinin aşan, hızlı nüfus artışı karşısında dışarıya göçü ortaya çıkarırken; bazı sahalarda ise aksine dışardan göç almaya neden olabilmektedir.⁵² Araştırma sahasında meydana gelen göçlerin sebepleri arasında, geçim sıkıntısı gelmektedir. Diğer bir anlatımla tarımsal üretimin ve tarımsal arazi varlığının artış hızının, nüfusun artış hızından düşük olması, tarım arazilerinin miras yolu ile

⁵⁰ Karpat, 1987 ve Shorter, 1985. akt. Donald Quataert, "19. Yüzyıla Genel Bakış İslahatlar Devri 1812-1914", (S. Andıç Çev.), H. İnalçık ve D. Quataert (Ed.), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi içinde (885-1041)**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, 916.

⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XI. XIII, XV, 1950, s. 524-569. akt. O. Gümüşçü, S.178.

⁵² Mustafa Yakar ve Hakkı Yazıcı, "Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri", **Coğrafi Bilimler Dergisi** C. 7, Sayı: 2, s. 163-176, 2009. s. 164.

parçalanıp küçülmesi, tarımsal verimin düşüklüğü-yetersizliği ve vergi sisteminden kaynaklanan bir takım olumsuzluklar göçü tetiklemektedir.

XIX. yüzyılda Anadolu'da iki önemli göç hareketi meydana gelmiştir. Bunlardan ilki İzmir, diğeri de asırlardır Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmış İstanbul'dur. XIX. yüzyıl ortalarına doğru yapılan İngiliz-Türk Ticaret Antlaşması'ndan dolayı, ithal edilen malları destekleyen Osmanlı Devleti, sınırları içinde yapılan her türlü imalatı vergilendirmiş, bu kararların tesiriyle kıymetli ipek ve kumaş üretimi çökünce imalat merkezi olan kentler boşalırken liman kentleri hızla kalabalıklaşmıştır.⁵³ Bazı kent ve kasabalar bilhassa Avrupa ile ticaretleri dolayısıyla, iyice büyümüşlerdir. Bu liman kentlerinin büyümesi nüfusun sahillerde yerleşmesiyle izah edilebilir. İzmir'in nüfusu 1800'de 100.000 iken 1914'de 150.000'e yükseldi. İstanbul'un nüfusu bilhassa muhacir akımı dolayısıyla iki katına çıkmıştır. 1914'de nüfusu 1 milyonu aşan İstanbul İmparatorluğun en kalabalık şehri olmuştur.⁵⁴

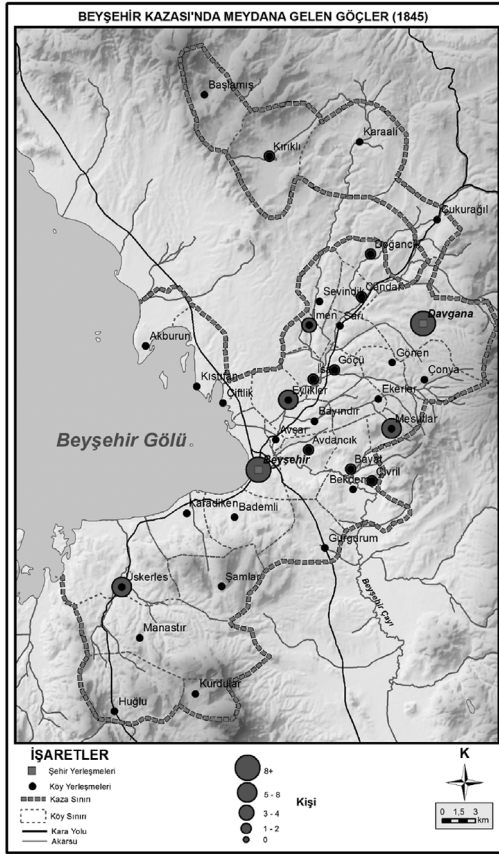
Beyşehir Kazasında 1845 yılında meydana gelen göçlere bakıldığı zaman en fazla göç Davgana'da meydana gelmiştir. Davgana'dan 19 kişi çeşitli sebepler ile göç etmiştir. Davgana'da meydana gelen göçlerin en fazla olduğu yer ise bir liman kenti olan İzmir'dir. İkinci sırada göç veren kent ise Beyşehir kaza merkezi (14 kişi göç etmiş)'dir. Beyşehir de özellikle İzmir'e göç vermiştir. Giden kişiler hizmet sektöründe (tüccar ırgat vb.) faaliyet göstermektedir. Köyler içerisinde en fazla göç veren merkezler ise Mesutlar (6 kişi) ve Eylikler köyleri (6 kişi) olmuştur (Harita 11). Mesutlar köyünden göç edenlerin çoğu İzmir'e göç etmişken, Eylikler köyünden göç edenler ise İstanbul'a göç etmişlerdir. İstanbul'a göç edenler yine hizmet sektöründe (münadilik, leblebicilik vb) faaliyet göstermektedir (Tablo 8).

⁵³ Muşmal., 2005, a.g.e., s. 97.

⁵⁴ Quataert, 2004, a.g.e., s. 905.

	Çıkış Yeri	Diyarı ahirde	Nama'lüm	Yalvaç	Davgana	Sivrihisar	Cuma Ovası	İzmir	Kababurun	İstanbul	Konya	Karaağaç	Göçü	Terk-i Vatan	Toplam
26	Karadiken														-
27	Kırıklı														-
28	Kıstıfan														-
29	Kurdular														-
30	Manastır							2							2
31	Mesutlar							6							6
32	Sarı														-
33	Sevindik														-
34	Şamlar														-
35	Üskerles							5							5
Genel Toplam															71

Kaynak: Temettüat Defterleri, Beyşehir Kazası temettüat Defterleri (1840-45), 1871-1896 Konya Vilayet Salnameleri, Sıhhi İctimai Coğrafya Konya Vilayeti, TÜİK 1935 Nüfus Sayımı.

Harita 11. Beyşehir Kazası'nda Meydana Gelen Göçler (1845)**NÜFUSUN DİNİ ÖZELLİKLERİ**

Bölgedeki gayrimüslim nüfusla ilgili bilgiler özellikle XVI. yüzyıla aittir. Kıstıfan, Davgana, Gesi, Milli, Girapa/Akburun, Mada köylerinde gayrimüslim kişiler yaşamaktadır. XVI. yüzyılın başında Beyşehir'de yaşayan gayrimüslim sayısı (1507 yılında) 179 iken yüzyıl sonunda (1584 yılında) 106'ya düşmüştür (Tablo 9). Ancak XIX. yüzyıl Temettüat defterlerinde hiç gayrimüslim kaydedilmemiştir. 1831 yılı nüfus sayımında Beyşehir sancağında 27 hane gayrimüslim nüfusunun vardır ve bunlardan 36'sı yetişkin ve 16'sı küçük erkek

olarak kaydedilmiştir.⁵⁵ 1896 yılına ait salnamede ise 54 kadın, 38 erkek olmak üzere toplam 92 Rum olduğu kaydedilmiştir.⁵⁶

Tablo 9. XVI. Yüzyıl Beyşehir Kazasında Gayrimüslimler

Köyler	1507 TT40		1518 TT 455		1522 TT 399		1584 TTK 137	
	Müslüman	Gayri müslim	Müslüman	Gayri müslim	Müslüman	Gayri müslim	Müslüman	Gayri müslim
Kıftıvan	40	23	43	22	43	24	88	12
Davgana	31	78	37	70	34	68	157	68
Mada	25	8	28	3	28	3	62	-
Gesi	23	43	27	57	26	37	125	-
Akburun	15	25	31	15	18	31	42	26
Mili	12	2	15	5	16	5	16	-
Toplam	146	179	181	172	165	168	490	106

Kaynak: Erdoğan. 2006:355.

Tablo 10. 1881/82-1893 Osmanlı Nüfus Sayımlarında Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Kadın-Erkek Nüfusunun Dinsel ve Etnik Dağılımı.⁵⁷

Kaza adı	Müslüman		Rum Ortodoks		Ermeni Gregoryan		Toplam		Genel Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Konya Merkez	46348	46468	2150	1866	760	806	49258	49150	98398
Beyşehir	17702	17621	96	57	0	0	17798	17678	35476
Seydişehir	8596	9304	46	47	0	0	8642	9351	17993
Akşehir	21158	22107	872	839	1582	1552	23612	24498	48110

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi: 5131.

⁵⁵ Karal, 1997, a.g.e., s.114.

⁵⁶ H.1314 (1896) Konya Vilâyet Sâlnâmesi, s.265.

⁵⁷ Yurt Ansiklopedisi, 1980-1983 C. 7.Konya Maddesi.5131

1881-82 ve 1893 yıllarına ait sayımlarda Beyşehir'de 153 gayrimüslim yaşamaktadır. XVI. yüzyıl sonu rakamına göre biraz artmış görülmektedir. Aynı tarihlerde Seydişehir'de 93, Akşehir'de 4845, Konya'da 5582 gayrimüslim yaşamaktadır (Tablo 10).

1914 yılına ait verinin kaynağı Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) Sicil-i Nüfus İdare-i Umumiyesi tarafından yayınlanmış olan "Memalik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiki (Osmanlı Memleketlerinin 1914 Senesi Nüfus İstatistiki)" adlı kitapçıktır. İstatistik, 1321 (1905-6) senesinde yapılan nüfus kaydına dayanmaktadır. Osmanlı devletinin yapmış olduğu en son sayım, en düzenli kayıt sistemini de kurmuştur. Sayım ve kayıt işleri bittikten sonra da nüfus takip işlemleri devam ediyordu. Kazalardaki nüfus memurları, her üç ayda bir periyodik olarak meydana gelen ölüm, doğum, yeni kayıtlar ve nakilleri gösteren birer cetvel düzenleyerek vilayet nüfus idareleri vasıtasıyla İstanbul'a göndermekteydiler. İstanbul'da bu bilgiler, 1321 sayımının sonuçlarının işlendiği ana deftere aktarılmaktaydı. Böylece her sene sonunda, ülkenin nüfus durumunu gösteren bir istatistik meydana getirilmiş oluyordu. Kaynağın güvenilirliği hususuna gelince; Osmanlı yönetimi 19. yüzyıldan itibaren sayımlara ve özellikle 1890'lardan itibaren de istatistik çalışmaları ve nüfus kayıtlarının düzenine büyük önem vermiştir. İstatistiksel verilerin öneminin devlet tarafından kavranması amacıyla, 1891 yılında Bab-ı Ali İstatistik Kurulu oluşturulmuştur. Bu daire nüfus idaresi ile işbirliği içinde çalışıyordu. Böylece nüfusa ilişkin veriler yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁸ Kurum, profesyonelliğe önem vermekteydi; nitekim kurumun yönetimine çoğu gayrimüslim veya yabancı kökenli üst düzey profesyoneller getirilmiştir.⁵⁹

1914 yılı Beyşehir Kazası Müslüman ve gayrimüslim nüfus miktarlarına bakıldığı zaman Beyşehir kazasında 33 Ermeni, 122 Rum

⁵⁸ Tefvik Güran, **Osmanlı Devletinin İlk İstatistik Yıllığı**, DİE Yay. akt. O. Sakin, **Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu**, İstanbul: Ekim Yayınları, 2008s. 162

⁵⁹ Sakin, 2008, **a.g.e.**, s. 161.-2

olmak üzere toplam 155 gayrimüslim yaşamaktadır. Bu rakam, 1800'lü yıllardaki rakamla hemen hemen aynıdır.⁶⁰ Toplam nüfus içindeki oranı % 1 bile değildir (Tablo 11).

Tablo 11. 1914 Yılı Beyşehir ve Bazı Merkezlerin Etnik Yapıları

	Müslüman	Ermeni	Rum	Rum Katolik	Protestan	Keldani	Musevi	Toplam
Konya Merkez	101880	3235	6542	77	200	4		111938
Beyşehir	41596	33	122					41751
Seydişehir	22946	129	26					23101
Akşehir	57234	4890	2266				1	64603

Kaynak: O. Sakin.2008:211-212.

Kamus-ul A'lam'da Beyşehir nüfusu ile ilgili olarak; Beyşehir halkının cümlesinin Müslüman olduğunu, nüfusunun 3000 kişi (kent nüfusu), Kireli nahiyesi ile birlikte 74 tane köyü, toplam 35000 nüfusu olduğu ifade edilmektedir. Hiç gayrimüslim nüfustan söz edilmemiştir.⁶¹

Beyşehir'de XVI. yüzyıl ve XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl'da gayrimüslim yaşadığı çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Ancak gayrimüslim nüfus Müslüman nüfus içerisindeki oranı her zaman oldukça az olmuştur. Temettüat kayıtlarında ise hiç gayrimüslim kaydedilmemiştir. Bu durumda Temettüat tahrirlerinin öncesinde ve sonrasında sahada gayrimüslim nüfus kaydedilirken sadece 1840-1845 yıllarında kaydedilmemesi düşündürücüdür. Gayrimüslimlerin ayrı bir deftere kaydedilmesi gerekirken böyle bir kaydın yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise gayrimüslimlerin isimlerinin Türkçe olmasından dolayı Müslümanlar içinde değerlendirilmesi olabilir. Ni-

⁶⁰ Sakin, 2008, **a.g.e.**, s. 211-212.

⁶¹ Şemseddin Sami, **Kamus-ul A'lam (1306)** C. II, Tıpkı Basım Kaşgar Neşriyat, İstanbul (1996), s. 1334.

tekim Konyalı, Davgana ile ilgili olarak II. Bayezid Döneminde 133 mükellef nüfustan 37'sinin Müslüman geri kalanların Hıristiyan olduğunu ve Hıristiyanlarının çoğunun Türk ve Müslüman adlarını kullandığını ifade etmektedir.⁶²

SONUÇ

Beyşehir Kazasında nüfus, 1840 yılından 1935 yılına kadar olan zaman diliminde % 73 artarak, 11.375'dan 19.722'ye ulaşmıştır. Beyşehir, 95 yılda nüfusu ciddi manada artan bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerini savaşlar içerisinde geçtiği ve varlık-yokluk mücadelemiz olan Milli Mücadele döneminin bu zaman diliminde olduğu düşünülürse, bu artışın oldukça büyük olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

Nüfusun dağılışına bakıldığında zaman su ve tarım alanlarının ne kadar belirleyici olduğu hemen fark edilmektedir. Yörenin yerleşim alanı olarak seçilmesinde önemli bir faktör olan su kaynakları, nüfusun dağılışında da etkisini göstermektedir. Özellikle Beyşehir ovası ve hafif eğimli düzlükler (platolar) su kaynakları bakımından zengindir. Bu kesimlerde nüfusun ve yerleşmelerin yoğunlaşması, su kaynaklarının elverişliliği ile ilişkilidir.

Kazada yaşayanların dini özelliklerine bakıldığında Temettüat defterlerinin tamamında kayıtlı olanların Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Ancak devam eden yıllarda sahada 1874 ve 1896 yıllarına ait salnamelerde gayrimüslimlerin az da olsa var olduğu anlaşılmaktadır. Saha Osmanlı'nın son dönemlerinde Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen göçlere maruz kalmıştır. Bu bağlamda gibi araştırma sahasına Kazak göçleri de gerçekleşmiştir. Bu göç edenler için yeni mahalleler de (Hamidiye mahallesi) oluşturulmuştur.

Cumhuriyet döneminde tüm Türkiye'de olduğu gibi Beyşehir ilçesinde de nüfus belirli bir dönem (1930-1960 yılları arası) artmıştır. 1960'lı yıllarla birlikte kırdan şehre doğru olan göçler hız kazanmış,

⁶² Konyalı, a.g.e., s. 317.

Beyşehir ilçesindeki köyler de göç yoluyla nüfus kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde verimli tarım alanlarının varlığına rağmen köy yerleşmelerinin büyük çoğunluğu göç nedeniyle nüfus kaybetmekle beraber ilçe merkezi durumundaki Beyşehir’de nüfus önemli değişim göstermemiştir. Beyşehir’de göle bağlı olarak yaz mevsiminde dönemlik olarak nüfus artışı da gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

Abdullah Uğur, Osman Gümüşçü ve Seda Önger, “Türkiye’nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası Muğla (Menteşe) Sancağı 1922’ye Göre Bodrum”, Osmanlıdan Günümüze Her Yönüyle Uluslar arası Bodrum Sempozyumu, Bildiriler içinde (415-438). Bodrum 2008.

Ali Tanoğlu, Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme Cilt I, İÜ. Yayınları No: 1183. İstanbul 1969. s. 29.

Barış Taş, Mustafa Yakar, “Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı”, Coğrafi Bilimler Dergisi, C. 7, Sayı, 2 , s. 145-161, Ekim, 2009.

Barış Taş. 2010. Sandıklı İlçesinde Arazi Kullanımı ve Planlama Önerileri. Ümit Ofset Matbaacılık. Ankara.

Donald Quataert, “19. Yüzyıla Genel Bakış Islahatlar Devri 1812-1914”, (S. Andıç Çev.), H. İnalçık ve D. Quataert (Ed.), Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi içinde (885-1041). Eren Yayıncılık, İstanbul. 2004. S. 913.

Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831. DİE Yayınları. 1997.

Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan. Çantay Kitabevi. İstanbul 2009.

Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993. s. 1664.

Fernand Braudel, II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, (Çev: M. A. Kılıçbay) C. I , İmge Kitabevi, Ankara 1994.

H.1288 (1871) Konya Vilâyet Sâlnâmesi, Konya Vilayet Matbaası. Konya.

H.1314 (1896) Konya Vilâyet Sâlnâmesi, Konya Vilayet Matbaası. Konya.

Hayati Doğanay, vd. Coğrafya'ya Giriş 2 Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Aktif Yayınevi. Erzurum 2003. s.144.

Hayati Doğanay. Coğrafyada Metodoloji, MEB Yayınları, 1993. s.5.

Hüseyin Muşmal. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresi Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. 2005. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi (Haz. A. Savran) Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum 1991.

İlhan Tekeli, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm” Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi C. 4, İçinde (878-890) İstanbul: İletişim Yayınları. 1994. s. 878.

M. A. Cook, 1972. Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600, Londra.

Mehmet Akif Erdoğan, Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Mesut Elibüyük. “Türkiyenin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler”, s. 25-26, Coğrafya Araştırmaları, C.I,S 2, Ankara 1990.

Mustafa Yakar, Hakkı Yazıcı, “Emirdağ İlçesinde Göçlerin Tarım Alanlarına Etkileri”, Coğrafi Bilimler Dergisi C. 7, Sayı: 2, s. 163-176. 2009.

Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”. İÜ: Edebiyat Fak. Tarih Dergisi s. 32. Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı. İstanbul 1979.

Nuri Adıyeke, “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri” Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM, sayı 11, s.769-825, Ankara 2000.

Nuri Akbayer, “Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Nüfusu”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi C. 5, içinde (1328-1248), İletişim Yayınları, İstanbul. 1985.

Orhan Sakin. Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu. Ekim Yay. İstanbul 2008.

Osman Gümüşçü, XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara 2001.

Osman Gümüüşcü, Milli Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası, ATAM, Sayı: 45, Ankara 1999.

Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XI. XIII, XV, 1950. s. 524-569.

Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmuası C. X, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları 1951-53. s. 1-26.

R.C. Jennings, "Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century" 1976.

S. Faroqhi. 1970-80. Taxation and Urban Activities in Sixteenth Century Anatolia", International Journal Turkish Studies I/1, s. 39-50.

Servet Karabağ ve Salih Şahin, Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Gazi Kitabevi. Ankara 2006.

Suraya Faroqhi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, (N. Kalaycıoğlu Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.

Şemseddin Sami, Kamus-ul A'lam (1306) C. II, Tıpkı Basım Kaşgar Neşriyat. İstanbul. (1996). s. 1334.

T. Güran 1997. Osmanlı Devletinin İlk İstatistik Yıllığı. DİE Yay. akt. O. Sakin., Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu, İstanbul: Ekim Yayınları, 2008.

Yurt Ansiklopedisi.1980-1983 C. 7. Konya Maddesi. s. 5131

Zeki Arıkan. XV-XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı, EÜ. Yayınları İzmir 1988.

Haritalar:

1/5000 Ölçekli Beyşehir Çevresi Jeoloji Haritası (1982), Beyşehir Belediyesi Arşivi, Beyşehir Konya.

1/2000 Ölçekli Doğana (Davğana) İmar Planı (1954), Doğana Belediyesi Arşivi, Beyşehir, Konya.